

Педагогічні умови формування ціннісних основ професійної самосвідомості студентів – майбутніх фахівців з фізичної культури

Мусієнко О.В.¹, Лисак Н.В.², Бенцак Л.І.²

¹Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

²Львівський національний університет імені Івана Франка

Анотації. *Мета дослідження* – виявити і апробувати педагогічні умови, що сприяють формуванню ціннісних засад професійної самосвідомості студентів інституту фізичної культури. *Матеріал і методи:* на базі Дрогобицького державного педагогічного університету було проведено дослідження, в якому взяли участь 273 студенти двох академічних груп (експериментальної і контрольної) на кожному з чотирьох курсів бакалаврату і першого курсу магістратури інституту фізичної культури і здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. *Методи дослідження:* теоретичні (аналіз літератури, науково-методичних і програмних документів), емпіричні (педагогічний експеримент, анкетування, опитування, аналіз результатів освітньої діяльності), методи статистичної обробки даних. *Результати.* Зміст планованих для засвоєння тем дисципліни було зібрано в шість модулів. Технологія проведення занять передбачала поєднання реферативного методу з фронтальним обговоренням основних теоретичних положень теми, аналіз виконання практичних завдань, вирішення педагогічних ситуацій, завдань, проведення дискусій, ділових ігор, складання тезауруса, евристичні питання, презентацію проєктів школи майбутнього з урахуванням сучасних тенденцій аксіологізації освіти, дискусії та ін. Основу практичних занять склали завдання по типу завдання-спостереження, навчально-тренувальні завдання, завдання творчого характеру, завдання на рефлексію особистісно-професійних якостей. Виявлено та апробовано педагогічні умови, що сприяють формуванню ціннісних засад професійної самосвідомості студентів факультету фізичної культури, а саме: актуалізацію аксіологічного потенціалу дисциплін спеціальної підготовки; реалізацію аксіологічного підходу в педагогічній практиці. *Висновок.* Отримані дані свідчать про ефективність педагогічних умов, які сприяють формуванню професійної самосвідомості майбутніх вчителів фізичної культури на ціннісній основі.

Ключові слова: педагогічні умови, ціннісні основи, професійна самосвідомість, студент, факультет фізичної культури.

Мусієнко О.В., Лисак Н.В., Бенцак Л.І. *Педагогические условия формирования ценностных основ профессионального самосознания студентов – будущих специалистов по физической культуре.* *Цель исследования* – выявить и апробировать педагогические условия, способствующие формированию ценностных основ профессионального самосознания студентов института физической культуры. *Материал и методы:* на базе Дрогобыцкого государственного педагогического университета было проведено исследование, в котором приняли участие 273 студента двух академических групп (экспериментальной и контрольной) на каждом из четырех курсов бакалавриата и первого курса магистратуры института физической культуры и здоровья Дрогобыцкого государственного педагогического университета им. И. Франко. *Методы исследования:* теоретические (анализ литературы, научно-методических и программных документов), эмпирические (педагогический эксперимент, анкетирование, опрос, анализ результатов образовательной деятельности), методы статистической обработки данных. *Результаты.* Содержание планируемых для усвоения тем дисциплины было собрано в шесть модулей. Технология проведения занятий предусматривала сочетание реферативного метода с фронтальной дискуссией основных теоретических положений темы, анализ выполнения практических задач, решение педагогических ситуаций, задач, проведения дискуссий, деловых игр, составление тезауруса, эвристические вопросы, презентацию проектов школы будущего с учетом современных тенденций аксиологизации образования, дискуссии и др. Основу практических занятий составили задачи по типу задачи-наблюдения, учебно-тренировочные задания, задания творческого характера, задания на рефлексию личностно-профессиональных качеств. Выявлены и апробированы педагогические условия, способствующие формированию ценностных основ профессионального самосознания студентов факультета физической культуры, а именно: актуализацию аксиологического потенциала дисциплин специальной подготовки; реализацию аксиологического подхода в педагогической практике. *Вывод.* Полученные данные свидетельствуют об эффективности педагогических условий, способствующих формированию профессионального самосознания будущих учителей физической культуры на ценностной основе.

педагогические условия, ценностные основы, профессиональное самосознание, студент, факультет физической культуры.

Musiyenko O.V., Lysak N.V., Bentsak L.I. *Pedagogical conditions for forming the values of the professional self-awareness of students – future specialists on physical culture.* *The purpose of the study* is to identify and test pedagogical conditions that contribute to the formation of the values of the professional self-awareness of the students of the Institute of Physical Culture. *Material and methods:* on the basis of the Drohobych State Pedagogical University, a study was conducted in which 273 students of two academic groups (experimental and control) took part in each of the four undergraduate and master's degrees courses at the Institute of Physical Culture and Health of the Drohobych State Pedagogical University. *I. I. Frank Methods of research:* theoretical (analysis of literature, scientific-methodical and programmed documents), empirical (pedagogical experiment, questionnaires, surveys, analysis of the results of educational activity), methods of statistical processing of data. *Results* The contents of the discipline planned for mastering were collected in six modules. The technology of conducting classes envisaged a combination of abstract method with the frontal discussion of the main theoretical positions of the topic, the analysis of practical tasks, solving pedagogical situations, tasks, discussions, business games, drafting thesaurus, heuristic questions, presentation of projects of the school of the future, taking into account the current trends of education axiology, discussion etc. The basis of practical classes were tasks such as task-observation, training tasks, tasks of a creative nature, tasks for the reflection of personality-professional qualities. The pedagogical conditions that contribute to the formation of the value basis of professional self-knowledge of the students of the faculty of physical culture, namely: actualization of the axiological potential of disciplines of special training, are revealed and tested. The implementation of the axiological approach in pedagogical practice. *Conclusion.* The obtained data testify to the effectiveness of pedagogical conditions that contribute to the formation of professional self-knowledge of future teachers of physical culture on a value basis.

pedagogical conditions, value basis, professional identity, student, Faculty of Physical Education.

Вступ. Проблема професійної підготовки вчителів фізичної культури, працівників фізкультурно-спортивної, спортивно-оздоровчої діяльності на сучасному етапі стає все більш значущою для суспільства, що передбачає підвищення якості їх підготовки. Найважливішим завданням при підготовці випускників педагогічних вузів залишається перетворення студента в вчителя-професіонала. Система вищої освіти повинна сприяти соціалізації, формуванню загальної культури особистості педагога за допомогою залучення до освоєння і прийняття педагогічних цінностей.

Питання формування професійних ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх вчителів фізичної культури розглядаються в роботах багатьох авторів [1–5]. В той же час педагогічною наукою і освітньою практикою недостатньо повно використовується аксіологічна база розвитку професійної самосвідомості в процесі підготовки вчителя фізичної культури. В ході експерименту нами також отримані дані, що свідчать про низький рівень мотиваційно-ціннісного ставлення до навчальної та професійної діяльності у студентів інституту фізичної культури, про недостатньо сформоване у них уявлення про педагогічну діяльність, процес навчання в університеті (розбіжність реальних і ідеальних уявлень про професію), про недостатнє прийняття цінностей педагогічної діяльності (відсутність уявлень про дану категорію цінностей, мотивації до навчальної діяльності) [1, с. 22–25].

Мета дослідження – виявити і апробувати педагогічні умови, що сприяють формуванню ціннісних засад професійної самосвідомості студентів інституту фізичної культури.

Матеріал і методи.

Для досягнення мети використовувався комплекс методів дослідження: теоретичні (аналіз літератури, науково-методичних і програмних документів), емпіричні (педагогічний експеримент, анкетування, опитування, аналіз результатів освітньої діяльності), методи статистичної обробки даних. З метою апробації педагогічних умов, що сприяють формуванню ціннісних засад професійної самосвідомості студентів факультету фізичної культури, на базі Дрогобицького державного педагогічного університету було проведено дослідження, в якому взяли участь 273 студенти двох академічних груп (експериментальної і контрольної) на кожному з чотирьох курсів бакалаврату і першого курсу магістратури інституту фізичної культури і

здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка.

Результати.

На основі аналізу наукової літератури та власного досвіду нами виділені педагогічні умови, що сприяють формуванню ціннісної самосвідомості майбутніх вчителів фізичної культури, а саме: актуалізація аксіологічного потенціалу дисциплін підготовки; розробка і впровадження в освітній процес елективної експериментальної дисципліни «Педагогічна аксіологія»; реалізація аксіологічного підходу в педагогічній практиці. У ході дослідно-експериментальної роботи була здійснена їх апробація.

Впровадження першої умови, пов'язаної з актуалізацією аксіологічного потенціалу дисциплін професійної та предметної підготовки, здійснювалося в ході вивчення таких дисциплін, як «Теорія і методика фізичного виховання», «Правові основи фізичної культури і спорту», «Спортивно-педагогічне вдосконалення» і ін.

Навчальний процес будувався на особистісно орієнтованому та діяльнісному підходах на основі встановлення міжпредметних зв'язків дисциплін загальногуманітарного, соціально-економічного і загальнопрофесійного циклів. Основним механізмом цього процесу є власна активність особистості, включеної в освітній процес як суб'єкт і співавтор. Тому головна увага приділялася розвитку суб'єктних властивостей студентів: внутрішньої незалежності, самостійності, самодисципліни, самоконтролю, самоврядування, саморегуляції, здатності до рефлексії та ін. [2]. З метою забезпечення послідовного і логічного розвитку ціннісних орієнтацій студентів в освітньому процесі акцент був зроблений на взаємозалежності і взаємодоповнюваності спортивно-педагогічних і теоретичних дисциплін (теорії фізичної культури і спорту, педагогіки, психології і тощо). При вивченні теоретичних дисциплін наголос зроблений на зміцненні зв'язків з профілем інституту, а спортивно-педагогічних дисциплін – саме на формуванні ціннісно-сміслових аспектів процесу навчання і тренування. Це потребувало аналізу студентами функціонально-ціннісного ресурсу спортивної діяльності. В експериментальних групах також був застосований комплекс проблемних завдань для студентів, концентруючи реалізацію суб'єктної позиції майбутнього вчителя фізичної культури (навчальні дебати, дискусії та ін.).

Перевірка другої умови проходила за допомогою впровадження в навчальний процес експериментального курсу «Педагогічна аксіологія». В основі курсу лежить ідея продуктивного засвоєння студентами факультету фізичної культури теорії педагогічної аксіології через їхню власну навчально-професійну та навчально-дослідницьку діяльність. Це забезпечувалося дидактичними принципами науковості, зв'язком теорії з практикою; свідомістю, активністю і відповідальністю студентів; взаємодії викладача і студентів; професійною спрямованістю навчання. Навчання здійснювалося за допомогою інструментарію, який дозволив організувати різні види діяльності: активізацію особистого досвіду, проблематизацію розглянутих положень, самовизначення по відношенню до наявних підходів, вивчення дефініцій, проведення дискусій, виконання практичних робіт і досліджень, проектування власних розробок, рефлексивне усвідомлення ходу навчання та ін.

Зміст планованих для засвоєння тем дисципліни було зібрано в шість модулів. Технологія проведення занять передбачала поєднання реферативного методу з фронтальним обговоренням основних теоретичних положень теми, аналіз виконання практичних завдань, вирішення педагогічних ситуацій, завдань, проведення дискусій, ділових ігор, складання

тезауруса, евристичні питання, презентацію проектів школи майбутнього з урахуванням сучасних тенденцій аксіологізації освіти, дискусії та ін. Основу практичних занять склали завдання по типу завдання-спостереження, навчально-тренувальні завдання, завдання творчого характеру, завдання на рефлексію особистісно-професійних якостей.

Апробація третьої умови – реалізації аксіологічного підходу в педагогічній практиці, взаємозв'язок теоретичної і практичної підготовки – здійснювалася в період проходження студентами педагогічної практики.

Даний підхід дозволяє розглядати її як особливу ціннісну систему, що забезпечує духовний, інтелектуальний, вольовий розвиток особистості майбутнього вчителя. В основі цієї системи лежать такі ціннісні пріоритети: особистісні – педагогічна практика як засіб самореалізації, саморозвитку; професійні – практика розвиває професійну компетентність, методологічну культуру, професійну майстерність, педагогічну рефлексію; соціально-професійні – педагогічна практика розвиває соціальну активність, проявляється в таких якостях, як самостійність, відповідальність, конкурентоспроможність, співпраця, сприяння внутрішньому саморозвитку учасників діяльності, співучасть в педагогічному співтоваристві колективу освітнього закладу.

Таблиця 1

Підвищення рівня відповідності реального і ідеального образів себе як студента інституту фізичної культури і як майбутнього вчителя фізичної культури протягом експерименту, %

Курс навчання	Група	Відповідність образу ідеального студента інституту фізичної культури			Відповідність образу ідеального вчителя фізичної культури		
		Констатуючий етап	Підсумковий етап	Результат	Констатуючий етап	Підсумковий етап	Результат
I	Е	+0,28	+0,42	+0,14	+0,16	+0,32	+0,16
	К	+0,39	+0,45	+0,06	+0,37	+0,38	+0,01
II	Е	+0,41	+0,58	+0,17	+0,26	+0,42	+0,16
	К	+0,43	+0,47	+0,04	+0,31	+0,32	+0,01
III	Е	+0,39	+0,63	+0,24	+0,29	+0,41	+0,12
	К	+0,56	+0,58	+0,02	+0,41	+0,46	+0,05
IV	Е	+0,49	+0,61	+0,12	+0,34	+0,54	+0,20
	К	+0,54	+0,65	+0,11	+0,46	+0,49	+0,03
Магістратура	Е	+0,47	+0,62	+0,15	+0,39	+0,58	+0,19
	К	+0,63	+0,65	+0,02	+0,58	+0,61	+0,03

В ході експерименту нами використовувалися технології трансформації контексту професійної ситуації в контекст життєвої і навчальної ситуації студента, що сприяло ефективному формуванню у нього ціннісного аспекту професійної самосвідомості. Експериментальні групи виконували також

спеціально розроблені творчі завдання. Наведемо деякі приклади: 1. «Майстерня». Виберіть за бажанням і вивчіть педагогічний досвід одного з вчителів фізичної культури. Захистіть його методичну систему, обґрунтуйте його стиль взаємодії з дітьми. 2. За підсумками уроку або за переглянутим відеофрагментом дайте

характеристику якостей вчителя, що проявляються в спілкуванні з учнями. 3. Напишіть міні-есе на тему «Портрет вчителя фізичної культури сучасної школи», захистіть змальований вами образ перед студентською аудиторією та ін. Завершувалося виконання таких завдань рефлексією студентами особистісно-професійних якостей вчителя фізичної культури.

В результаті реалізації комплексу педагогічних умов, орієнтованих на формування ціннісних засад професійної самосвідомості студентів факультету фізичної культури, в ході дослідно-експериментальної роботи було виявлено позитивну динаміку в усіх напрямках.

Дискусія. Аналіз результатів ранжирування підсумкового етапу експерименту показує, що серед термінальних цінностей особливу значущість для студентів мають цінності особистого життя, конкретні цінності, цінності професійної самореалізації та абстрактні. Угрупування за блоками збереглося, проте сталася перестановка в ієрархії цінностей. Найбільш важливими інструментальними цінностями для більшості студентів є цінності справи, цінності спілкування, індивідуалістичні, цінності самоствердження, цінності прийняття інших. Дані, отримані за допомогою методики І. Смолука [4], підкріплені результатами опитувальника з дослідження мотивів навчальної діяльності. Аналіз відповідей студентів показує, що отримання вищої освіти є для них головним мотивом навчальної діяльності: кількість таких відповідей збільшилася з 45,9 до 67,0 %.

Порівняння показників рівня узгодженості реального і ідеального образів студента, а також себе в образі майбутнього фахівця відображає, на якому курсі рівень такої узгодженості вище (Таблиця). З її даних видно, що найбільші зміни відбувалися в експериментальних групах 3-го і 4-го курсів, що вказує на високу пластичність студентів цих курсів.

Аналіз даних дозволяє зробити висновок, що більша відповідність відзначається по відношенню до образу себе як «хорошого студента», ніж до образу себе як «хорошого фахівця». Це викликано в першу чергу тим, що основною діяльністю для студентів є навчання, яке і накладає свій відбиток на результат опитування.

Література

1. Акамов В. В. Диагностика сформированности уровня развития ценностных основ профессионального самосознания студентов факультета физической культуры / В. В. Акамов, Т. И. Шукшина // Теория и практика физ. культуры. – 2014. – № 8. – С. 22-25.

Зміни рівня відповідності реального і ідеального образів по відношенню до образу «хорошого студента» можуть характеризувати як сам процес навчання в університеті, так і труднощі, з якими зіткнулися студенти, а також їхні очікування, які також впливають на рівень розвитку навчально-професійної самосвідомості.

Найменша відповідність реального і ідеального образів себе як «хорошого студента» і «хорошого вчителя фізичної культури» спостерігається у студентів 1-го курсу. Це пояснюється багатьма факторами: прийняттям нової соціальної ролі, специфічної навантаженням, адаптаційними процесами та ін.

У результатах студентів 2-го і 3-го курсів намітилася позитивна динаміка, що свідчить про накопичення знань, формуванні практичних умінь в обраній спеціальності. Найбільші зміни і наближення показників до рівня відповідності образу «хорошого фахівця» спостерігаються на четвертому курсі бакалаврату і першому курсі магістратури. Саме на цих курсах студенти проходять навчальну та виробничу практику, здійснюється взаємозв'язок теоретичної і практичної професійної підготовки, посилюється творча дослідницька спрямованість їх освітньої діяльності. При цьому можна помітити, що ступінь відповідності реального і ідеального образів себе у студентів різних курсів підвищується в більшому ступені саме по відношенню до майбутньої діяльності (до образу «хорошого фахівця») і в меншій – по відношенню до навчання, де результати студентів змінюються від курсу до курсу.

Даний показник підтверджує наше припущення про те, що перетворення навчально-професійної самосвідомості в професійну самосвідомість відбувається вже на етапі навчання у ВНЗ.

Висновки.

Порівняння результатів сформованості професійної самосвідомості студентів інституту фізичної культури дозволяє констатувати, що у студентів експериментальних груп відбулися поступові зміни внаслідок реалізації в освітньому процесі комплексу педагогічних умов.

References

1. Akamov, V.V., Shukshina, T.I. (2014). Diagnostika sformirovannosti urovnya razvitiya tsennostnykh osnov professional'nogo samosoznaniya studentov fakul'teta fizicheskoy kul'tury [Diagnostics of level of development of value basis of professional identity of students of the Faculty of Physical Education]. *Teoriya i praktika fiz. kul'tury*, 8, 22-25.

2. Майдокина Л. Г. Психолого-педагогическая модель развития субъектности будущего педагога в условиях вуза / Л. Г. Майдокина // Гуманитарные науки и образование. – Саранск. – 2011. – № 4. – С. 82-84.

3. Роджерс Т. Професійна підготовка вчителя фізичного виховання у процесі взаємодії ВНЗ та школи / Т. Роджерс // Зб. наук. пр. – Вип. 4. – Рівне, 2006. – 55-57.

4. Смолюк І. О. Педагогічні технології: дослідження соціально-особистісного аспекту / І. О. Смолюк. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – 294 с.

5. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Богдан, 2008. – 276 с.

2. Maydokina, L. G. (2011). Psikhologo-pedagogicheskaya model' razvitiya sub'ektnosti budushchego pedagoga v usloviyakh vuza [Psycho-pedagogical model of development of subjectness of future teacher in university environment]. *Gumanitarnye nauki i obrazovanie*, 4, 82-84.

3. Rodzhers, T. (2006). ProfesIyna pidgotovka vchitelya fizichnogo viovannya u protsesi vzayemodii vnz ta shkoly [Profesional training of a physicist vichovania in the course of a mutual secondary school]. *Zb. nauk. pr.*, 4, 55-57.

4. Smolyuk, I.O. (1999). *Pedagogichni tekhnologiyi: doslidzhennya sotsialno-osobystynogo aspektu* [Teaching technologies: pre-election social and special aspect], 294.

5. Shiyany, B. M. (2008). *Teoriya i metodyka fizichnogo viovannya shkolyariv* [Theory and methodology of physical viovannya schoolboys], 276.

Інформація про авторів

Мусієнко Олена Володимирівна

Кандидат біологічних наук

Доцент

<https://orcid.org/0000-0002-0153-8262>

musiyenko1976@gmail.com

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

вул. Театральна, 2, м Дрогобич, Львівська обл., 82100

Лисак Надія Василівна

<https://orcid.org/0000-0002-8777-3063>

nadia_lysak@ukr.net

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Черемшини, 31 Львів, 79016

Бенцак Любов Іванівна

nadia_lysak@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2817-9164>

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Черемшини, 31, Львів, 79016

Information about the author

Musiyenko Olena Volodymyrivna

<https://orcid.org/0000-0002-0153-8262>

musiyenko1976@gmail.com

Department of Theory and Practice of Physical Education
Ivan Franko Drohobych State pedagogical university,
Teatralna str. 2, Drohobych 82100, Ukraine

Lysak Nadiya Vasylivna

nadia_lysak@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-8777-3063>

Department of Physical Education and Sports
Ivan Franko Lviv National university,
Tcheremshyny str. 31, Lviv, 79016

Bentsak Lubov Ivanivna

<https://orcid.org/0000-0003-2817-9164>

nadia_lysak@ukr.net

Department of Physical Education and Sports
Ivan Franko Lviv National university,
Tcheremshyny str. 31, Lviv, 79016

Принята в редакцію 06.04..2018

Received:06.04.2018